

In 1785 verlichtte professor Jap Pieter Minckelers zijn lokaal door middel van de uit steenkolen verkregen "brandbare lucht". Hij was de ontdekker hiervan.

Dit "lichtgas" is dus nog maar een betrekkelijk jonge vinding. Vanaf 1785 tot heden is immers een periode van 205 jaar. De eerste Nederlandse gasfabrieken kwamen in 1826 in bedrijf. Burgemeester In 't Velt was een voorstander voor een Helderse Gasfabriek. In zijn ambtperiode kwam deze echter niet tot stand. De volgende burgemeester, Lette, was er een van de oude stempel, voor deze hoefde al die nieuwigheden niet. Maar vooral onder druk van de

VERSLAG OMTRENT DE TOESTAND EN EXPLOITATIE

door de raad besloten de "olijfverlichting" te vervangen door "gaslichtaarnen". Maar voor de realisatie was stroomden nog vele kniekie meters water door het Marsdiep. Burgemeester Lette stuurde "der

VAN HET

teet Borst met het verzoek te onderzoeken wat de beste plaats in de gemeente was voor de bouw van een "gasfabriek" en "aan welke besturen of administraties behalve de gemeente, de gronden behooren over welke de gaspijpen zouden behoren geleid te worden". Er waren op dit moment in land nog maar 12 gasfabrieken in bedrijf.

De gemeente Den Helder verkeert in een ietwat eigenaardige positie daar niet alle grond tot de gemeente behoort. Er zijn stukken eigendom van het domein, van waterstaat, van oorlog en marine. Tevens is Den Helder een vesting zodat toestemming moest worden verkregen van hogere autoriteiten om een gasfabriek op te richten.

Op 22 augustus 1851 wordt door het college een verzoek aan die autoriteiten gericht om toestemming te krijgen tot de bouw van een gasfabriek en de aanleg van de "noodige pijpen". Op 10 mei 1852 vroeg burgemeester Lette zijn ontzag aan, uit hoofde van voortdurende ongesteldheid. Dokter A. Boomsma werd nu waarnemend burgemeester van Den Helder. Op 20 juli 1853 werd de nieuwe burgemeester, Stakman Boasche, plechtig geïnstalleerd. Hij kwam in 1854 tot de volgende conclusies, dat:

- ten behoeve van de te realiseren waterleiding dat jaar wel een besluit kon vallen.

- hij de beide wethouders moest overtuigen om nog eens een normstelling aan te nemen t.d.v. olijfverlichting daar de toestemming van de Hoge Regering om een gasfabriek te stichten nog niet verkregen was, omdat de Haagse regering smolens maar langzaam maalde en in het bijzonder als de belangen van meer dan een ministerie bij het geval betrokken was.

De toenmalige gemeentesecretaris Verhey, zelf een groot voorstander van een gasfabriek, had een proef in Alkmaar. Toen de burgemeester de gemeente secretaris suggereerde eens hij zijn proef te informeren of deze iets wist van de "gasverlichting" in Alkmaar. De brief ging uit op 3 november 1854 en op 27 november kwam het antwoord hierop. Hierin werd aangeraden om als gemeente zelf de gasfabriek te exploiteren. Tevens stonden er nog diverse andere suggesties in betreffende de aanbesteding, de kwaliteit van het gaslicht e.d.

DEN HELDER EN ZIJN GASVOORZIENING

In 1785 verlichtte professor Jan Pieter Minckelers zijn lokaal door middel van de uit steenkolen verkregen "brandbare lucht". Hij was de ontdekker hiervan.

Dit "lichtgas" is dus nog maar een betrekkelijke jonge vinding. Vanaf 1785 tot heden is immers een periode van 205 jaar.

De eerste Nederlandse gasfabrieken kwamen in 1826 in bedrijf.

Burgemeester In 't Velt was een voorstander voor een Helderse Gasfabriek. In zijn ambtperiode kwam deze echter niet tot stand. De volgende burgemeester, Lette, was er een van de oude stempel, voor deze hoefde al die nieuwigheden niet. Maar vooral onder druk van de arts Boomsma, die tevens wethouder was, werd eind 1850 door de raad besloten de "olijverlichting" te vervangen door "gazlantaarnen". Maar voordat dat gerealiseerd was stroomden nog vele kubieke meters water door het Marsdiep. Burgemeester Lette stuurde "den 17e julij 1851" een brief aan de plaatselijke architect Borst met het verzoek te onderzoeken wat de beste plaats in de gemeente was voor de bouw van een "gazfabriek" en "aan welke besturen of administraties behalve de gemeente, de gronden behoren over welke de gazpijpen zouden behoren gelegd te worden". Er waren op dit moment in Nederland nog maar 12 gasfabrieken in bedrijf.

De gemeente Den Helder verkeert in een ietwat eigenaardige positie daar niet alle grond tot de gemeente behoort. Er zijn stukken eigendom van het domein, van waterstaat, van oorlog en marine. Tevens is Den Helder een vesting zodat toestemming moest worden verkregen van hogere autoriteiten om een gasfabriek op te richten.

Op 22 augustus 1851 wordt door het college een verzoek aan die autoriteiten gericht om toestemming te krijgen tot de bouw van een gasfabriek en de aanleg van de "noodige pijpen". Op 10 mei 1852 vroeg burgemeester Lette zijn ontslag aan, uit hoofde van voortdurende ongesteldheid. Dokter A. Boomsma werd nu waarnemend burgemeester van Den Helder. Op 20 july 1853 werd de nieuwe burgemeester, Stakman Bossche, plechtig geïnstalleerd. Hij kwam in 1854 tot de volgende conclusies, dat:

- ten behoeve van de te realiseren waterleiding dat jaar wel een besluit zou vallen.

- hij de beide wethouders moest overtuigen om nog eens een normale aanbesteding te houden t.b.v. olijverlichting daar de toestemming van de Hoge Regering om een gasfabriek te stichten nog niet verkregen was, omdat de Haagse regeringsmolens maar langzaam maalden en in het bijzonder als de belangen van meer dan een ministerie bij het geval betrokken was.

De toenmalige gemeentesekretaris Verhey, zelf een groot voorstander van een gasfabriek, had een broer in Alkmaar. Toen de burgemeester de gemeente sekretaris suggereerde eens bij zijn broer te informeren of deze iets wist van de "gazverlichting" in Alkmaar. De brief ging uit op 3 november 1854 en op 27 november kwam het antwoord hierop. Hierin werd aangeraden om als gemeente zelf de gasfabriek te exploiteren. Tevens stonden er nog diverse andere suggesties in betreffende de aanbesteding, de kwaliteit van het gaslicht e.d.

De burgemeester was het niet eens met de suggestie om als gemeente zelf de exploitatie van de gasfabriek ter hand te nemen. Hij was bang dat de ondernemers dit als broodroof zouden zien.

Op de eerste raadszitting in 1855 gaf de raad zijn fiat en begin december 1855 werden de voorwaarden van aanbesteding ter goedkeuring aan de raad aangeboden. De raad machtigde op deze vergadering het college van burgemeester en wethouders tot het doen van een openbare aanbesteding. Op 15 december 1855 werden d.m.v. een advertentie gegadigden gezocht voor het maken van een gasfabriek. Hierin stond vermeld dat:

"op Vrijdag den 8 sten Februarij 1856, des middags ten 12 ure, aan het raadhuis der gemeente, in het openbaar, de aanbesteding zal plaats vinden t.b.v. de straatverlichting aldaar, door middel van steenkolengas".

De voorwaarden van deze aanbesteding zouden vanaf 1 januari 1856 ter lezing liggen aan de secretarie der gemeente en tegen betaling van Fl. 1,-- kon men de voorwaarden krijgen.

Er was echter nog een probleem: De gemeente had nog steeds geen Koninklijke toestemming voor de bouw van een gasfabriek. Deze was er op 8 februari de dag van de aanbesteding ook nog niet, zodat de gunning niet kon plaats vinden. Uiteindelijk werd op 19 februari aan het gemeente bestuur van Den Helder vergunning verleend om de gemeente met gas te verlichten.

In de daarop volgende raadsvergadering stelde Stakman Bossche voor om met de ijzerfabrikant Schretler uit Leijden tot een nadere onderhandse aanbesteding te komen. De raad ging hiermee akkoord met de woorden "Den Helder is akkoord gegaan met een waterleiding, welnu een gasfabriek moet er ook komen". Betreffende de plek waar de bouw moest plaats vinden werd in de tussenliggende periode van februari tot november onderhandelt met de minister van binnenlandse zaken en de minister van oorlog. De toestemming werd afgegeven op de dagtekening van 7 november 1856 op het kadastraal perceel sectie C, N835.

Daardoor kon in de raadszitting van 2 december 1856 de onderhandse aanbesteding aan D.A. Schretler goedgekeurd worden. Schretler zou ook volgens het contract de gasfabriek gaan exploiteren. De bouw van de gasfabriek zou ongeveer een jaar gaan duren. Daardoor ervaarde Schretler dat het reizen voor hem van Leiden naar Den Helder bezwaarlijk zou worden en helemaal als hij ook nog eens de exploitatie moest realiseren. De reisduur vanaf Leiden naar Den Helder was ca. 8 uur met trein, diligence en stoomboot.

Toen kwam de heer Mr. Charles Bosch Reitz op het toneel. De heer Bosch Reitz had in recordtijd de waterleiding in Den Helder bedrijfsklaar weten te krijgen en exploiteerde deze. Schretler kwam in contact met Bosch Reitz en het klikte wel tussen deze twee personen. Schretler vertelde hem dat hij na de bouw van de gasfabriek de concessies wel aan een ander wilde overdoen vanwege het feit dat als hij de gasfabriek moest exploiteren zijn bedrijf in Leiden daar onder zou lijden. Het leek Bosch Reitz wel interessant om naast de Helderse waterleiding ook de Helderse gasfabriek in bezit te krijgen.

Op die manier zou hij de eerste man in Nederland zijn, misschien wel in de hele wereld, die een gecombineerde functie van zowel directeur van een waterleiding bedrijf als directeur van een gasfabriek uitoefende.

In april 1857 werd door Schretler een verzoekbrief aan de raad gezonden om de concessie betreffende de gasfabriek over te doen aan Bosch Reitz. In dezelfde week stuurde Bosch Reitz eveneens een brief aan de raad met het verzoek om de concessie van de gasfabriek te mogen overnemen van Schretler.

De gemeenteraad ging snel accoord vanwege de gedachte "dan komt de gasfabriek in handen van iemand die in Den Helder woont.

Daarna ging alles erg snel, de bouw werd gerealiseerd en honderden meters gasbuizen verdwenen er onder de aarde en op plaatsen waar eerst olijlantaarnen stonden werden nu gaslantaarns geplaatst.

Op de historische datum van 8 december 1857 werd in de avonduren de "straatverlichting door middel van loopend steenkoolengaz" voor de eerste maal ontstoken.

Op dat moment werd tevens in de eerste drie gebouwen die op het "gasnet" aangesloten waren de gasverlichting ontstoken. De eerste drie gebouwen die d.m.v. gas verlicht werden waren: het raadhuis op de Dijk, de eigen woning van Bosch Reitz "aan den Hoofdgracht nabij het Hoofd" en natuurlijk de gasfabriek.

Daarna ging de ontwikkeling gewoon door. De verlichting breidde zich uit en steeds meer woningen en bedrijven werden op het gas aangesloten.

Op 1 september 1902 kwam de gasfabriek in handen van de gemeente en nam de gemeentelijke exploitatie een aanvang.

De waterleiding was reeds met ingang van 1 januari 1901 aan de gemeente verkocht.

De verlichting in Den Helder was veranderd van olijverlichting in gazverlichting met gasvlammen van de grootste soort of zogenaamde vleermuisvleugels, met een gasvlam van 10 duim breed en 7 duim hoog. In 1885 werd het gloeikousje uitgevonden en deze behield zijn plaats totdat het nieuwe verlichtings-medium electriciteit de gasverlichting van zijn plaats verdrong. Het electriciteitsbedrijf werd eveneens door de gemeente geëxploiteerd.

In plaats van lichtgas werd het langzaam maar zeker kookgas en nog weer later kwam de gasverwarming.

Den Helder werd groter en het gasleidingnet hield daar gelijke tred mee.

In 1968 werd in Den Helder het kolengas vervangen door aardgas. Dit bracht grote veranderingen teweeg i.v.m. ombouw van apparatuur e.d.

Op 1 juli 1977 werd door de gemeente zowel het waterleidingbedrijf als het electriciteitsbedrijf verkocht aan resp. het Provinciaal Waterleiding bedrijf Noordholland en het Provinciaal Electriciteits bedrijf Noordholland zodat de gemeente alleen nog het gasbedrijf bleef exploiteren met daarbij de straatverlichting.

Nu 31 december 1989 is het de laatste dag dat de gemeente eigenaar is van het gemeentelijk gasbedrijf want m.i.v. 1 januari 1990 is het gasbedrijf ondergebracht bij het gemeenschappelijk Gasbedrijf Kop Noord Holland.

De gemeente verzorgt nu enkel nog de straatverlichting.

Direkteuren van het Helders Gasbedrijf

8 dec. 1857 - 3 jul. 1879
3 jul. 1879 - 1 sep. 1882

Mr. Charles Bosch Reitz
D.A. Bosch Reitz

De dagelijkse leiding van de fabriek lag onder deze beide directeuren in handen van K.J. van Spall.

1 sep. 1882 - 1 sep. 1902
1 sep. 1902 - 1 aug. 1921

M.J.L. Schram
S. Rijkes

Dhr. Rijkes was tot 1 mei 1916 als "particulier" directeur van de fabriek, hij werd eerst op 1 mei 1916 in gemeentediens dienst aangesteld.

1 jan. 1918 - 1 jan. 1922
1 jan. 1922 - 31 mrt. 1946
1 mei 1947 - 1 nov. 1949
1 apr. 1950 - 1 mei 1954
17 jan. 1955 - 5 okt. 1966
5 okt. 1966 - 15 jun. 1977
15 jun. 1977 - 21 jun. 1985
1 okt. 1985 - 31 dec. 1989

adj. dir. J.N.E. Teune
directeur J.N.E. Teune
J. Worp
P.J. de Klerk
Ir. E. Dikker
M. Groeneveld
L.C. Souwerbren
J.P. Molenkamp

bronnen:

"Er zij Gaz" van G.H. van Heusden.

"Kroniek van een eeuw Watervoorziening" archief gemeente water- en lichtbedrijven.

Archief Gemeentelijk Gasbedrijf Den Helder.

Samensteller:
Th. Michels